

ΙΣΤΟΡΙΑΙ ΚΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΕΡΑΝΙΣΘΕΝΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ*

ΥΠΟ

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΥΠ' ΑΡΙΘ 1. 42. ΛΑΥΡΙΩΤΙΚΟΥ ΧΑΡΤΩΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ

φ. 78. Τοῦ κυροῦ Μανουὴλ τοῦ μεγάλου ῥήτορος. Λόγος περὶ Παραδείσου.

[Ὁ μὲν θεῖος ἀπόστολος Παῦλος πρὸς Τιμόθεον γράφων παραινεῖ τῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριτι ἐνδυναμούμενον παρατιθέναι ἀνθρώποις ἱκανοῖς οὓσι καὶ ἑτέρους διδάσκειν, ἅπερ παρ' αὐτοῦ θεῖα τινα καὶ ὑψηλὰ δόγματα ἠκηκόει διδάσκοντος· ἐγὼ δὲ πρὸς σὲ νῦν, ὧ ἱερά μοι κορυφή, ποιούμενος (γρ. τὸν λόγον) ἀξιῶ τὰ τῆς θείας Γραφῆς τηρεῖν λόγια καὶ πρὸς ἑτέρους πάσῃ δυνάμει κρατύνειν αὐτά, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιον αἷμα πρόθυμον εἶναι ἐκχέαι ὑπὲρ αὐτῶν]·¹ οἷαν γὰρ διακονίαν ἔλαχες παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίας πρὸς τὸν τοῦ Κυρίου χριστώνυμον λαόν, οὐ χρεὼν ἐπιλανθάνεσθαι σε, ἀλλ' αἰεὶ ἐν ἑαυτῷ περιφέρειν τε καὶ λίττειν, καὶ ἀναθάλλειν ποιεῖν τῷ ἀναμιμνήσκεσθαι συνεχῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν φοβεραῆς δευτέρας παρουσίας². ἐν ἧ πάντως ὀφείλεις καθάπερ δὴ καὶ ἡμεῖς ἀναλόγως³ σὺν τρόμφ λόγον διδόναι περὶ τε πρώτων τῶν ἰδίων ὑπερβασίων, καθό γε ἄνθρωπος, ἔπειτα καὶ περὶ ὧν παρ' αὐτοῦ ἐνεπιστεύθης λογικῶν αὐτοῦ προβάτων. ἡ δὲ διακονία, ἣν ἔλαχες πρὸς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, αὕτη ἐστίν, ἵν' ὅσον ἐφικτόν σοι τὰ τῆς αὐτοῦ ἱεραῆς ἐκκλησίας ὀρθοτομῶν εἴης δόγματα· καὶ εἴπερ τις κενοφωγία τυχὸν ἀναφανείη, μὴ εἴης γε ὅλως τὴν τυχούσαν αὐτῇ χώραν παρέχων, ἀλλὰ ζήλου θείου

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 196.

1. Τὰ ἐν ὀρθαῖς ἀγκύλαις λείπουνσι παρὰ Γεδεῶν, ὅστις ἀντὶ τούτων ἔχει: «Ἱερώτατε μητροπολίτα Ἀδριανουπόλεως, ὑπέρτερε καὶ ἔξαρχε παντὸς Αἰμιμόντου ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ συλλειτουργγέ. χάρις εἴη σοι καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος», ἅπερ πατριάρχης τις ἔγραψεν, ἵσως ὁ διαβιβάσας τοῦ Μανουὴλ τὴν πραγματείαν· εἰς τὸν Γεδεῶν παραπέμπω διὰ τοῦ Γ.

2. τὴν—παρουσίαν Γ.

3. ἀναλόγως λείπ. Γ.

πληρούμενος καὶ ἐλπίζων ἐπὶ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν ἐν ἀνοίξει στόματος ἡμῶν διδόντα λόγον, ἐλέγχεις τὴν τοιαύτην κενοφωνίαν· εἰ δὲ μή, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν τὰς ἀναφρομένας κενοφωνίας ἔσο παραπέμπων, ἵνα τῷ γε παρ' αὐτῆς Χριστῷ προσήκοντι ἐλέγχῳ ἀποτεφρῶμεναι ᾧσιν, καὶ μὴ εἶεν οὕτως ἐπὶ πολὺν ἐξαπλούμεναι καὶ τὰς τῶν ἀπλοστέρων ψυχὰς ὑποσύρουσαι. Ἐπεὶ τοίνυν οὐ παρὰ σοῦ, ἀλλὰ παρ' ἐτέρων ἀξιοπίστων εὐσεβῶν ἐμάθομεν, ὅτι τινὲς αὐτόθι ἰδιῶται ὄντες καὶ ἀμαθεῖς τρώντι, οὐχ ἔπονται ἐν ταπεινώσει καρδίας τοῖς ὀρθοῖς καὶ ἀληθεῖσι δόγμασι τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀλαζόνως κενοφωνίας τινὰς καὶ παρεξηγήσεις ἐκ τῆς σφῶν αὐτῶν γνώσεως, μᾶλλον δὲ παραγνώσεως τοῦ ἑαυτῶν ἐκπέμπουσι στόματος, ἀντικαθισταμένας τοῖς τῆς αὐτοσοφίας δόγμασι περὶ τε παραδείσου καὶ ψυχῆς. ἤδη καὶ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἐπειδὴ οἱ φιλοτιμούμενοι τοιαύτας συζητεῖν ὑποθέσεις καὶ ἀντινομοθεσίας καὶ καινοπραπεῖς διδασκαλίας εἰσὶν ἀγράμματοι· τί γὰρ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς γραμματίζειν, καὶ μήτε τι τῆς θύραθεν σοφίας εἰσὶν εἰδότες, μήτε τι τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας, ἀλλ', ὡς εἶπον ¹, καθάπαξ ² ἔλεεινοί, ἐν καὶ μόνον ἔχοντες τὸ ἐπίσημον τὴν κενοδοξίαν, ἧς τὸ αἷτιον παρατροπὴ νοῦς καὶ τὸ δοκεῖν, διὰ τοῦτο οὐκ εὐδὺς νῦν ἐξαγόμεθα εἰς τὴν αὐτῶν τιμωρίαν, τὴν ἀπὸ τῆς ἀγίας ἐκκλησίας. ἀλλ' ἐκθέμενοι πρότερον τὴν περὶ ᾧν αὐτοὶ συζητοῦσιν καὶ ἀντιδοξοῦσι διδασκαλίαν, καίπερ κρείτονα οὖσαν τῆς αὐτῶν ἐξεως, ἐπαπειλησόμεθα ἔπειτα τὴν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἔνδικον καὶ ἀξίαν τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας τιμωρίαν. Καὶ δὴ λέγομεν, ὅτι ἐπειδὴ ³ ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα παρήγαγεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰς νοερὰς οὐσίας, (φ. 79) ἔπειτα οὐρανόν, γῆν καὶ τὰς μεταξὺ τούτων φύσεις, λέγω δὴ τὰ στοιχεῖα, δημιουργεῖ μετὰ ταῦτα τὸν ἄνθρωπον, ἄγγελον ἄλλον τῆς παναπειρου ἑαυτοῦ σοφίας προσυνητήν, μικτὸν ἐπόπτην τῆς ὄρατῆς κτίσεως, μύστην τῆς νοουμένης καὶ τὰ ἐξῆς κατὰ τὸν πολὺν τὰ θεῖα Γρηγόριον, παρὰ μὲν τῆς γεώδους ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα, παρ' ἑαυτοῦ δέ, πνοὴν ἐνθεὶς ζωῆς, ἥτοι ψυχὴν λογικὴν καὶ ἀθάνατον. παρ' ἑαυτοῦ δὲ οὐκ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ δημιουργικῆς δυνάμεώς τε καὶ γάοιτος. οὐκ ἀπὸ τῆς ἀοράτου φύσεως, ἣν περ προὔπεστήσατο λαβὼν, ἵνα μὴ χώραν λάβῃ τῶν Ὀριγενιαστῶν ἢ συκοφαντία καὶ ματαιολογία· οὐδ' ἐκ τινος ἐτέρου προὔποστάντος, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ, ὡς εἴρηται, ὡς δημιουργός, τουτέστι νεόκτιστον καὶ ἀσώματον τὸ νοερὸν τῆς δημιουργίας δεικνύς. καὶ δῆλον ὅτι περὶ μὲν τοῦ σώματος εἶπεν ἐξ ὕλης, ἣδη προὔποστάσης, τῆς γῆς δηλαδή, ληφθῆναι αὐτό, ἐπὶ δὲ

1. εἰπεῖν Γ.

2. καθάπαξ Γ.

3. ἐπ. Γ. (λείπ. δύο συλλαβαί).

τῆς ψυχῆς οὐκ εἶπεν τοῦτο. Τοῦτον δὴ τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ποιήσας καὶ ὁμοίωσιν κατὰ τε τὸ νοερὸν δηλονότι καὶ αὐτεξούσιον καὶ τὴν δι' ἀρετῆς τελείου κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοίωσιν ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ, ὃν δὴ παράδεισον τῷ οἰκείῳ προστάγματι τὴν γῆν ἀναδοῦναι πεποίηκεν, ἵν' ἐπεὶ διπλοῦς τὴν φύσιν ὁ ἄνθρωπος, κατὰ μὲν σῶμα τοῖς τοῦ παραδείσου παγκαλοῖς καὶ ἀειθαλέσιν ἐντριφῶν εἴη φυτοῖς, κατὰ δὲ ψυχὴν ταῖς περὶ Θεοῦ θεωρίαις ἐνευφραίνηται τε καὶ ἐναγάλληται· *ὅπερ γὰρ τῷ σῶμα περικειμένῳ ἀνθρώπῳ ὁ ἐπὶ γῆς παράδεισος, τοῦτο τοῖς νοεροῖς Θεός· διὰ τοῦτο ἀμφοτέρων ἀπολαβεῖν τῷ ἀνθρώπῳ δέδοται πρὸς Θεοῦ, τῆς εὐεργεσίας τῆς περὶ ἐμέ σου, παμβασιλεῦ, ὡς συνθέτω ἕκ τε νοεράς καὶ αἰσθητῆς οὐσίας*¹. ὅτι δὲ ὁ παράδεισός ἐστιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἤδη ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἀποδείξομεν, ἐκεῖνο ἴσως προειπόντες οὐ παρεργῶς πρὸς τοὺς ἀναισθητῶς καὶ πάντῃ σκαιῶς ἐν οὐρανῷ εἶναι λέγοντας τὸν παράδεισον καὶ οὐκ ἐπὶ τῆς γῆς. ἄνθρωποι τὶ οὕτω μωραίνετε, τὸν μὲν ἄνθρωπον ὕλικόν εἶναι πάντως ὁμολογεῖτε κατὰ σῶμα, τὸν δὲ παράδεισον, ὃς διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα διὰ τὸ τοῦτου γεῶδες τῇ θείᾳ προστάξει γέγονε, φαντάζεσθε ἄνυλον; οὕτω γὰρ φατὲ ἀνοηταίνοντες, εἶπερ ἐν οὐρανῷ καὶ οὐκ ἐπὶ γῆς τοῦτον εἶναι ὁμολογεῖτε. ἀλλ' ὅτι ἐπὶ γῆς ἐστὶν ὁ παράδεισος καὶ οὐ ἐν οὐ-

1. Ὁ θεὸς Δαμασκηνὸς γράφει: «τινὲς μὲν οὖν αἰσθητὸν τὸν παράδεισον ἐφαντάσθησαν, ἕτεροι δὲ νοητὸν· πλὴν ἔμοιγε δοκεῖ, ὅτι ὡσερ ὁ ἄνθρωπος ἅμα αἰσθητὸς καὶ νοητὸς δεδημιουργητο, οὕτω καὶ τὸ τοῦτου ἱερώτατον τέμενος αἰσθητὸν ἅμα καὶ νοητὸν καὶ διπλὴν ἔχον τὴν ἔμφασιν· τῷ γὰρ σώματι ἐν τῷ θειοτάτῳ χώρῳ καὶ ὑπερκαλλεῖ... αὐλιζόμενος, τῇ δὲ ψυχῇ ἐν ὑπερτέρῳ τι περικαλλεστέρω τόπῳ διέτριβε, θεὸν ἔχον οἶκον τὸν ἐνοικον καὶ αὐτὸν ἔχων εὐκλεῆς περιβόλαιον καὶ τὴν αὐτοῦ περιβεβλημένος χάριν καὶ τοῦ μόνου γλυκυτάτου καρποῦ τῆς αὐτοῦ θεωρίας κατατριφῶν...» Migne 94, στ. 916 β καὶ ἐπάγεται: «Οὕτω διπλοῦν οἶμαι τὸν θεῖον παράδεισον καὶ ἀληθῶς οἱ θεοφόροι πατέρες παρέδωκαν οἱ τε οὕτως οἱ τε ἐκεῖνος διδάξαντες» στ. 917Α. Ὁ διπλοῦς παράδεισος διασταυροῦται πρὸς τὴν γνώμην πατέρων τινῶν, οἵτινες παραδέχονται δύο οὐρανοὺς. Οὗτοι τὸν ἕτερον ἐκλαμβάνουσιν ὡς τὸν παράδεισον. Οὕτως ὁ Χρυσόστομος ἐρμηνεύων «τῷ ποιήσαντι τοὺς οὐρανοὺς ἐν συνέσει» ἀποφαίνεται: «Οὐκ ἐποίησεν οὐρανὸν ἓνα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον, ἐκ προουμιῶν δεικνύς, ὅτι οὐκ ἐναφίησιν ἡμᾶς τῇ γῆ, ἀλλ' ἐκεῖ μεταστήσει· εἰ γὰρ δὴ μὴ ἔμελλεν ἐκεῖ μεθιστᾶν, τίνος ἔνεκεν οὐρανὸς παρήγετο; οὐ γὰρ αὐτῷ χρήσιμον τοῦτο τὸ στοιχεῖον, ἀλλὰ τοὺς ἀπὸ γῆς μεθιστᾶν βουλόμενος παρεσκεύασε τὰ οἰκήματα». Ὁ δὲ Πυθαγόρας τρεῖς ἐδέχετο οὐρανοὺς. (Βλ. Μαργ. Εὐαγγελίδου, Ἐγχειρίδιον ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας σ. 115). Τρεῖς καὶ οἱ Ἑβραῖοι, α') ἐν ᾧ κινοῦνται τὰ νέφη καὶ τὰ πτηνά, β') τὸν ἑναστρον καὶ γ') τὴν κατοικίαν τῶν ἀγγέλων καὶ τοῦ Θεοῦ. Παρὰ ταῦτα ἀλλαχοῦ ὁ Χρυσ. τὴν κατ' ἐνικὸν καὶ πληθ. ἐκφορὰν θεωρεῖ ἑβραϊσμόν: «ὁ μὲν ὀρώμενος οὐρανὸς οἶόν τις ὄροφος κατεσκευάσθη τῇ γῆ· διὰ δὴ τοῦτο οὐρανοὶ οὐρανῶν ὀνομάζονται», ὡς γράφει καὶ ὁ Θεοδώρητος ἀναφέρων καὶ παράδειγμα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς: Ταρσὸν καὶ Ταρσοὺς, Θήβη καὶ Θήβας, Μυκῆνη καὶ Μυκῆνας. Migne 80, στ. 76, 120. (Βλ. «Οὐρανὸς καὶ παράδεισος» ἐν Ἑκκλ. Ἀληθ. Δ' σ. 94, 378, 386, 401).

ρανῶ ρητὸν ἡμῖν ἤδη, καὶ δὴ παρὶτω ἡμῖν πρῶτος ὁ μακάριος καὶ μέγας ἐν προφήταις Μωϋσῆς, ὁ θεόπτης ἐκεῖνος, οὗ τῶ προσώπῳ ἀντοφθαλμῆσαι οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἠδύναντο, τῇ θείᾳ αἴγλῃ καὶ ἀστραπῇ δεδοξασμένῳ. παρὶτω τοίνυν ἡμῖν καὶ λεγέτω τὰς τοῦ Θεοῦ φωνάς, ἃς μόνος αὐτὸς βροντηδὸν τῇ θείᾳ ἠχοῖ ἐναρθρωθείσας τοῖς τοῦ νοῦς ὡσὶ τυγχάνει δεξάμενος, τῶν ἄλλων πάντων κωλυομένων τῶ θείῳ ὄρει προσβῆναι, ταῖς ἐκεῖθεν φοβερὸν ἀναρρηγνυμέναις ἀστραπαῖς τε καὶ βρονταῖς καὶ τοῖς ἐτέροις δείμασι¹. «Καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἑδέμ κατὰ ἀνατολὰς καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασεν». καὶ οὕτω μὲν ἐπὶ λέξεως ὁ θεῖος φησὶ Μωϋσῆς, οἱ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας θεῖοι διδάσκαλοι τοῦτον ἐξηγούμενοι τι φασίν, ἴδωμεν² ὃν εὐθύς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν Ἰωάννης (φ. 80) πρὸς τὸν παχυλῶς κατὰ τοὺς νῦν τοὺς θεῖους ἐκλαμβάνοντα λόγους ἀποτεινόμενος φησὶ «τί οὖν, εἰπέ μοι, ὦ οὗτος, σκαπάνης ἐδεήθη καὶ γεωργίας, ἵνα καλλωπίσῃ τὸν παράδεισον; μὴ γένοιτο³ πάλιν γὰρ ἐνταῦθα τὸ ἐφύτευσεν οὕτω δεῖ νοεῖν, ὅτι προσέταξεν ἐν τῇ γῆ παράδεισον γενέσθαι, ὥστε τὸν παραχθέντα ἄνθρωπον τοῦτον ἐνδικαιῶσθαι³ ὅτι γὰρ διὰ τοῦτον τὸν παράδεισον παρήγαγεν, ἄκουσον αὐτῆς τῆς Γραφῆς λεγούσης πάλιν· «καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἑδέμ κατὰ ἀνατολὰς καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασεν». διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐντίθησιν ἐν τοῖς γράμμασιν ὁ μακάριος Μωϋσῆς, ἵνα μὴ δόξη³ τοῖς φλυαροῖς βουλομένοις ἀπατᾶν τῶν ἀφελεστέρων τὰς ἀκοὰς καὶ λέγειν μὴ εἶναι ἐν τῇ γῆ τὸν παράδεισον, ἀλλ' ἐν τῶ οὐρανῶ; καὶ μυθολογίας τινὰς ὄνειροπολεῖν· εἰ γὰρ καὶ τοσαύτης χρησαμένης³ ἀκριβείας τῆς θείας Γραφῆς, οὐ παρητήσαντό τινες τῶν ἐπὶ εὐγλωττία μεγαλοφρονούντων καὶ τῇ σοφίᾳ τῇ ἔξωθεν ἀπεναντίας τοῖς γεγραμμένοις φθέγγασθαι καὶ εἰπεῖν μὴ ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι τὸν παράδεισον καὶ πολλὰ ἕτερα τῶν εἰρημένων παρεγγυῶντες μὴ ὡς γέγραπται φρονεῖν, ἀλλ' ἀπεναντίας ἔρχεσθαι καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἰρημένα περὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς νομίζειν εἰρησθαι, εἰ μὴ τῇ ταπεινότητι τούτων τῶν λόγων καὶ τῇ συγκαταβάσει ὁ μακάριος Μωϋσῆς ἐχρήσατο τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν γλῶτταν αὐτοῦ κινουῦντος, ποῦ οὐκ ἂν ἐξεκυλίσθησαν; καὶ τοι γε τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἐπειδὴν βούληται τι τοιοῦτον ἡμᾶς διδάσκειν, ἑαυτὴν ἐρμηνευούσης καὶ οὐκ ἀφείσης πλανᾶσθαι τὸν ἀκροατὴν. ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πολλοί, οὗ διὰ τὸ καρπώσασθαι τι κέρδος ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ἀλλὰ τέρψεως ἔνεκεν τὰς ἀκοὰς ὑπέχουσι τοῖς τὰ παριστάμενα λέγουσι, διὰ τοῦτο οὐ τοῖς ὠφελοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς τέρπειν μᾶλλον δυναμένοις σπουδάξουσι προσέχειν³ διὸ παρακαλῶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις τὰς ἀκοὰς ἀποτευχίσαντες τῶ κανόνι τῆς ἁγίας Γραφῆς κατακολουθήσωμεν. καὶ ὅταν ἀκούσης, ἀγαπητέ, ὅτι ἐφύτευσεν παράδεισον ὁ Θεὸς ἐν Ἑδέμ κατὰ

1. δείμασι Γ. Κῶδ. δείμασι.

2. ἐξῆ Γ. (ὄπερ ὀρθότερον).

3. χρησομένης Γ.

ἀνατολάς, τὸ μὲν ἐφύτευσε θεοπροπῶς ἐπὶ Θεοῦ νόει, ὅτι προσέταξε. τὸ δὲ ἐξῆς πίστευε, ὅτι καὶ παράδεισος γέγονε, καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἔνθα ἡ Γραφή νῦν ἐπεσημῆνато· τὸ γὰρ μὴ πιστεύειν τοῖς ἐν τῇ Γραφῇ τῇ θείᾳ κειμένοις, ἀλλ' ἕτερα ἐπεισάγειν ἐξ οἰκείας διανοίας πολὺν ἠγοῦμαι κίνδυνον φέρειν τοῖς τοῦτο ποιεῖν τολμῶσι». Καὶ ταῦτα μὲν ὁ θεῖος φησὶ Χρυσόστομος περὶ τοῦ παραδείσου τὰς περὶ τούτου λέξεις τοῦ μακαρίου ἐξηγούμενος Μωϋσέως, ἅπερ ἱκανὰ ἐστὶν ἐπιστομίσαι¹ πᾶσαν διάνοιαν καὶ γλῶτταν φλυαροῦσαν τὸν παράδεισον οὐκ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ εἶναι², οὐ μόνον κατὰ τῶν νῦν, οἵτινες, ὡς εἴρηται, μήτε Ἑλλήνων παιδείας, μήτε τῶν τῆς ἐκκλησίας θείων καὶ ὑψηλῶν δογμάτων ἐν μετουσίᾳ ἐγένοντο, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐν τῇ ἔξῳ σοφία μέγα κλέος ἀραμένων. Ἄλλα δὴ καὶ ὁ μέγας τωόντι Βασίλειος ἐν τῷ εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν αὐτοῦ λόγῳ τῷ μακαρίῳ ἐπόμενος Μωϋσῆ, ὅτι ἔστι τε παράδεισος καὶ ἐπὶ γῆς κατὰ ἀνατολάς, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς ἐνέθηκε τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασεν, ὃς μὴ φυλάξας τὴν ἐντολὴν τοῦ τοιούτου ἐκπέπτωκε χωρίου, φησὶν: «ὅτι διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐν σαρκί, ἐπειδὴ ἔδει τὴν καταρασθεῖσαν σάρκα ταύτην ἁγιασθῆναι, τὴν ἀσθενήσαν ἐνδυναμωθῆναι, τὴν ἀλλοτριωθεῖσαν Θεοῦ ταύτην οἰκειωθῆναι (φ. 81), τὴν ἐκπεσοῦσαν τοῦ παραδείσου ταύτην εἰς οὐρανὸν ἀναχθῆναι» Καὶ ταῦτα μὲν ὁ μέγας Βασίλειος· ὁ δὲ πολὺς τὰ θεία Γρηγόριος, ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, θεωρητικώτερον τὸν περὶ τοῦ παραδείσου καὶ τοῦ φυτοῦ, ἐνῶ ὁ Ἀδάμ παραβάτης γέγονε, διεξερχόμενος λόγον φησὶν. «ὁ Θεὸς τοῦτον τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασεν, ἔθετο μὲν ἐν παραδείσῳ, ὅστις ποτὲ ἦν ὁ παράδεισος οὗτος», τὸ δέ, ὅστις ποτέ, φησὶν, ἀντὶ τοῦ αἰσθητὸς τε καὶ νοητὸς, καθάπερ καὶ ὁ ἄνθρωπος διπλοῦς, ὡς καὶ ἡμῖν ἐν προοιμίῳ εἴρηται, ὁ μὲν αἰσθητὸς διὰ τὸ σῶμα, ὁ δὲ νοητὸς διὰ τὴν ψυχὴν³· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἐξηγητὴς τοῦ μεγάλου τούτου πατρὸς εἰς ἑαυτὸν τὸ δητὸν φησὶν· «ὁποῖος καὶ ἦν ὁ παράδεισος, κἂν τε νοη-

1. ἐπιστομίσαι Κῶδ. ἐπιστομήσαι Γ.

2. Ὁ θεῖος πατὴρ ἔγραψε ταῦτα εἰς τὴν II' ὁμιλίαν εἰς τὴν Γένεσιν «καὶ ἐφύτευσε Κύριος ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἑδέμ» Migne 53, Α', στ. 105—110. καὶ συ νέγειαν εἰς τὴν ΙΔ' εἰς τὴν Γένεσιν πάλιν «καὶ ἔλαβεν Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς» στ. 111—118.

3. Ἐν κῶδ. Κανσοκαλ. 10, φ. 56ε—57α «Ἐρώτ. Ὁ παράδεισος ποταπὸς ἐστὶ; Ἀπόκρ. Τινὲς μὲν αἰσθητὸν τὸν παράδεισον ἐφαντάσθησαν, τινὲς δὲ νοητόν. ὅτι δὲ κατὰ ἀνατολάς πάντες ὁμολογοῦμεν. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ὅτι ὡσπερ ὁ ἄνθρωπος αἰσθητὸς ἅμα καὶ νοητὸς, οὕτω καὶ τὸ τῆς τρυφῆς χωρίον, ὁ παράδεισος. Ἐν μὲν γὰρ τῷ παραδείσῳ οἱ δίκαιοι αὐλίζονται κατὰ τῆς ἀρετῆς τὸ μέτρον καὶ τὴν κατάστασιν σχόντες, ἐν δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ βασιλείᾳ οἱ τελεῖος ἅγιοι καὶ ἰσαγγέλων μέτρον ἐπιλαβόμενοι· ὅπου γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκεῖ καὶ οἱ ἅγιοι. τὸ δὲ ρόδον (γρ. τῷ δὲ ρόδῳ) ἢ ἄκανθα, ὕστερον μετὰ τὴν παρακοὴν συνεζεύχθη αὐτῷ (κῶδ. αὐτὸ) εἰς ἀνάμνησιν τῆς παρακοῆς». Μανουὴλ Ἀπόκαυκος συγγραφεὺς, ὡς φαίνεται, τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, τὸ πρῶτον ἐνταῦθα συναντώμενος.

τός, κἄν τε αἰσθητός, οἷον ὀπότερον ἐκλάβης. καὶ τοῦτο πρὸς τοὺς ἀμφιβάλλοντας οὕτω λέγει, πανταχόθεν αὐτοὺς περιστοιχιζόμενος, ἵνα, τὸ περὶ τούτου ἔξακριβοῦν τέως ἕασας, τὸν περὶ Θεοῦ καὶ τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας λόγον κατασκευάσῃ, περὶ οὗ ἦν αὐτῷ ὁ σκοπὸς ἐξ ἀρχῆς.

Ἄλλ' ἐπαναγάγωμεν τὸν λόγον. Ὡσπερ τοίνυν διὰ τῆς βρώσεως, ἣτις σωματικὴ¹ ἔστιν ἐνέργεια, τοῦ παραδείσου ἔξέπεσε τοῦ αἰσθητοῦ ὁ Ἀδάμ, οὕτω καὶ διὰ τῆς κατὰ νοῦν αὐτῷ συγκαταθέσεως εἰς τὸν ἐναντίον τοῦ νοητοῦ ἔξέπεσε² παραδείσου, τῆς τοῦ Θεοῦ δηλονότι ἐλλάμψεως τε καὶ χάριτος. πάντως δὲ οὐκ ἀμφιβάλλεται ὁ παράδεισος, ἀλλ' ἔστι καὶ αἰσθητός, ὡς ἡ ἀγία φάσκει Γραφή καὶ ὁ τῶν ἁγίων ἀνακηρύττει χορὸς, καὶ μάλιστα πάντων ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος γράφων ἑαυτὸν ἀρπαγέντα εἰς τὸν παράδεισον, καὶ νοητός καθ' ὃν εἰρήκαμεν τρόπον. καὶ τὸ φυτὸν δὲ ἐκεῖνο διχῶς νοεῖν ἡμῖν δίδωσιν ἡ θεία Γραφή. οὐ γὰρ μόνον φυτὸν ἦν, αἰσθητῶς οὕτως, ὡς ὁ μακάριος φάσκει Μωσῆς, ἀρμόζον πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ τὰς τούτου αἰσθήσεις, ἀλλὰ καὶ θεωρία τοῦ πρώτου φωτός, ὡς ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ φησὶ Γρηγόριος, ἀρμόζον πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἄυλον καὶ τὰς αἰσθήσεις αὐτῆς· «*θεωρία γάρ, φησὶν, ἦν τὸ φυτόν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία*»³. ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἔστιν, ὡς ἔγωγε θεωρῶ καὶ καταλαμβάνω, θεωρία ἦν τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, περὶ θεοῦ καὶ γνῶσις τις, ἣς τινος γνώσεως καὶ θεωρίας οὐκ ἀσφαλὲς ἦν ἐπιβαίνειν τοῖς ἀκμὴν ἀτελέσι καὶ τὴν ἔφρασιν καὶ ἐπιθυμίαν λιχνοτέροις, ἀλλὰ μόνοις ἐκείνοις τοῖς τὴν ἀρετὴν καὶ τελείους καὶ ἤδη ἱκανοῖς ταῖς περὶ Θεοῦ ἐντροφᾶν θεωρίας. Ἔτι δὲ καὶ ὁ μέγας ἐκ Δαμασκοῦ τῆς ἐκκλησίας φωστήρ, ὁ χαριτώνυμος φημὶ Ἰωάννης, ἐν τῷ κε' τῶν περὶ πίστεως καὶ δογμάτων θείων αὐτοῦ κεφαλαίων, τὸν περὶ τοῦ παραδείσου διεξερχόμενος λόγον φησὶν: «Ἐπειδὴ ἔμελλεν ὁ Θεὸς ἐξ ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου κτίσεως πλαστοουργεῖν τὸν ἀνθρώπον κατ' οἰκείαν εἰκόνα τε καὶ ὁμοίωσιν, ὡς τινα βασιλέα τε καὶ ἄρχοντα πάσης τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, προκαθίστησιν αὐτῷ οἷόν τι βασιλείον, ἐν ᾧ διαιτώμενος μακαρίαν καὶ πανολβίαν ἔξει ζωὴν. καὶ οὕτως ἔστιν ὁ θεὸς παράδεισος. Θεοῦ γεοσὶν ἐν Ἐδέμ πεφυτευμένους, εὐφροσύνης

1 σωματικὴ Γ. Κῶδ. σωματικῶς.

2 ἐκπέτωκε Γ.

3. «Γνωστὸν δὲ καλοῦ καὶ πονηροῦ λέγεται ἡ τοῦ ξύλου τούτου τῆς θεωρίας μετάληψις, καθὼς τοῖς μὲν τελείους δύναμιν παρέχει γνώσεως πάντων τῶν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, ἀνθρωπίνων τε καὶ θείων πραγμάτων κτλ.» Nicetas Stéthatos, Le paradis spirituel et autres textes annexes. Texte, traduction et commentaire par Marie Chalendar, Paris 1943, § 9, σ. 45. τὰ δὲ τοῦ Γρηγορίου, πλήρως ἔχουσιν ὁδε: «θεωρία γάρ ἦν τὸ φυτόν, ὡς ἡ ἐμὴ θεωρία, ἣς μόνοις ἐπιβαίνειν ἀσφαλὲς τοῖς τὴν ἔξιν τελειοτέροις, οὐ καλὸν δὲ τοῖς ἀπλουτέροις καὶ τὴν ἔφρασιν λιχνοτέροις, ὡσπερ οὐδὲ τροφὴ τελεία λυσιτελής τοῖ ἀπαλοῖς ἔτι καὶ δεομένοις γάλακτος» (Λόγος εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ).

καὶ θυμηδίας ἀπάσης ταμειὸν· Ἐδέμ γὰρ τρυφή ἐρμηνεύεται, ἐν τῇ ἀνατολῇ μὲν πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερος κείμενος, εὐκραΐης δὲ καὶ ἀέρι λεπτοτάτῳ καὶ καθαρωτάτῳ περιλαμβόμενος, φυτοῖς ἀειθαλέσι¹ κομῶν εὐωδίας πλήρης, φωτὸς ἔμπλεως, (φ. 82) ὥρας ἀπάσης αἰσθητῆς καὶ κάλλους ὑπερβαίων ἐπίνοιαν, θεῖον ὄντως χωρίον, καὶ ἄξιον τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐνδιαίτημα, ἐν ᾧ οὐδὲν τῶν ἀλόγων ἠϋλλίζετο, μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος, τῶν θεῶν χειρῶν τὸ πλαστούργημα. ἐν μέσῳ δὲ τούτου ξύλον ζωῆς ὁ Θεὸς ἐφύτευσε. Νοητέον θεοπρεπῶς τὸ ἐφύτευσε καὶ τὸ ξύλον τῆς γνώσεως· τὸ μὲν ξύλον τῆς γνώσεως ἀπόπειράν τινα καὶ δοκιμὴν καὶ γυμνάσιον τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπακοῆς καὶ παρακοῆς· διὸ καὶ ξύλον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν κέκληται² ἢ ὅτι δύναμιν ἐδίδου γνωστικὴν τῆς οἰκειᾶς τοῖς μεταλαμβάνουσι φύσεως, ὅπερ καλὸν μὲν τοῖς τελείοις, κακὸν δὲ τοῖς ἀτελεστέροις ἐστὶ καὶ τὴν ἔφρασιν λιχνοτέροις, ὥσπερ στερεὰ τροφή τοῖς ἔτι δεομένοις γάλακτος· οὐκ ἐβούλετο γὰρ ὁ κτίσας ἡμᾶς Θεὸς μεριμνᾶν καὶ περὶ πολλὰ³ τυρβάξασθαι, οὐδὲ φροντιστὰς καὶ προνοητὰς τῆς ἰδίας ζωῆς γενέσθαι, ὅπερ δὴ καὶ πέπονθεν ὁ Ἀδάμ· γευσάμενος γὰρ ἔγνω, ὅτι γυμνὸς ἦν καὶ περιζῶμα ἑαυτῷ περιποιεῖτο· φύλλα γὰρ σικκῆς λαβὼν περιεζώσατο. πρὸ δὲ τῆς γεύσεως γυμνοὶ ἦσαν ἀμφοτέροι, ὅ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὕα, καὶ οὐκ ἠσχύνοντο, τοιούτους δὲ ἀπαθείς ἐβούλετο εἶναι ἡμᾶς ὁ Θεὸς· ἀπαθείας γὰρ ἄκρας τοῦτο ἐστίν»⁴. Ταῦτα καὶ ὁ μέγας διεξίεισι⁵ περὶ τοῦ παραδείσου Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅτι τε αἰσθητὸς καὶ ἐπὶ γῆς κατὰ τὴν θεῖαν Γραφήν, ἢ οὐδαμῶς ἐστὶν ἄξιον ἀμφισβητεῖν καὶ τοῖς ὀπωσοῦν εὐσεβεῖν αἰρουμένοις, ἀλλ' ὑπέκειν ὅλη ψυχῇ, ὡς συνεξυφανθείση δόγμασι τῆς ὄντως ἀληθείας· μέγα γὰρ ὄντως, μέγα καὶ παρὰ Θεοῦ ὑπερφυῆς τις εὐεργεσία τοῦ τῆς θείας ἐφικέσθαι βυθοῦ Γραφῆς, καὶ τὸν ἐγκείμενον αὐτῇ ἐγ-

1. Κῶδ. ἀειθαλλέσι.

2. Ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα λαμβάνει ἐκ τοῦ Νικήτα Στηθάτου τὰ κατωτέρω μάλιστα σχεδὸν αὐτοτελεξί, ὅστις ἐν τῇ 11 παραγράφῳ ἐπάγεται: «Τοῖς δὲ γε ἀτελεστέροις περὶ τὰ θεῖα καὶ πρὸς τὴν ταύτην μετάληψιν ἀπειροῖς τῆς ἐναντίας τοῦ κακοῦ (ὀρθότερον τῆς ἐναντίας τοῦ καλοῦ ἦτοι τοῦ κακοῦ) πρόξενος γίνεται γνώσεως, ὥσπερ καὶ γέγονέ ποτε τοῖς Ἰσραῦσι καὶ κριταῖς ἐκείνοις πάλαί ἢ τῆς σώφρονος Σουσάνης θεωρία», ἐνθ' ἄνωτ. σ. 47.

3. περὶ πολλὰ Γ. περὶ πολλῶν. Κῶδ.

4. Παρὰ Migne 154, Ἐκδ. ὀρθ. ἰστέως, κεφ. ια', στ. 909-913. Περὶ παραδείσου. Περαιτέρω ἐπιθι τὰ τοῦ Νύσσης Γρηγορίου: «Τίς ἢ ἐν τῷ παραδείσῳ ζωὴ καὶ τί τὸ ἀπηγορευμένον ξύλον» σ. 44 κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἄλδου ἐν τῷ περὶ ἀνθρώπου λόγῳ, κεφ. Κ'. καὶ Migne τόμ. 44, στ. 197. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐν κῶδ. μονῆς Διονυσίου 273, φ. 55α-59α καὶ 65α. Καὶ ὁ Χρυσόστομος γράφει, ὅτι ὁ Ἡλιοῦ εὐρίσκειται εἰς τὸν ἐπίγειον παράδεισον, ὅστις ὄντως εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁδτος ἐρμηνεύει κατὰ γράμμα τὴν ἁγίαν Γραφήν ἀποκορῶν πᾶσαν ἄλλην ἔκδοχὴν ἐν τῷ «καὶ ἐφύτευεν Κύριος ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ» Migne. 53, στ. 105.

5. διεξίεισι Κῶδ. διεξίεισι. Γ.

καρπώσασθαι πλοῦτον· διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος ἐν προφήταις Δαβίδ, ἐκ Θεοῦ τὴν τοιαύτην αἰτῶν βοήθειαν φησίν. «Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. πάροικος ἐγὼ εἰμι ἐν τῇ γῆ. μὴ ἀποκρύψῃς ἀπ' ἐμοῦ τὰς ἐντολάς σου». Ὅσοι δὲ παρὰ Θεοῦ ἐν ταπεινώσει καρδίας τοῦτ' οὐκ ἐξήτησαν, ἀλλ' ἀλαζονεῖα τινὶ καὶ οἰήσει φρενὸς ἐν διαλέξεσι καὶ ἀντισπεφδονισμοῖς λόγων ἠθέλησαν ἢ μαθεῖν ἢ μᾶλλον ὡς εἰδότες — τοῦτο γὰρ ἴδιον ἀλαζονείας — ἀντικροῦσαι τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ αὐτὴν ὡς ἀσυλλόγιστον δὴθεν ἀποδειξαι, καὶ ταῦτα μὴδ' ἐν πείρᾳ ὅλως οἱ τοιοῦτοι τυγχάνουσι συλλογισμῶν γεγοσότες, ἀλλὰ τὸ ἀναλύσαι συλλογισμὸν αὐτοῖς ἐξ ἀμαθείας παράλυσις ὡς εἰπεῖν, οὗτοι πάντες ἐξωσθέντες σὺν τῷ τοῦ ψεύδους πατρὶ τῷ διαβόλῳ ὑπόδικοι γέγονασι τῷ αἰωνίῳ πυρὶ. ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν εὐ εἰδότεων τὰ τοιαῦτα τεχνηέντως θ' ἅμα καὶ θεοσόφως κωμωδοῦνται καὶ διαπαίζονται τῆς ἀτεχνίας τε καὶ παραφροσύνης καὶ εὐσεβείας (sic), καθάπερ καὶ ὁ παράφρων ἐκεῖνος Κέλσος, ὃς εἰς τοσοῦτον¹ ἀσεβείας ἐξώλισθεν, ὡς καὶ ἑαυτὸν σὺν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις τὴν ἀρχὴν ἐκ σήμεως τινος γῆτινις φήθη ἀναφυῆναι καὶ τὸ πᾶν ὀπότε² ἔτυχε³ φέρεσθαι καὶ εἰς τὸ μὴδὲν τὸν ἄνθρωπον ὡς τὰ ἄλογα διαφθείρεσθαι ζῆα, καὶ μηδεμίαν πρώτην οὐσίαν ἀπειρον καὶ αἰδίου εἶναι δημιουργικὴν ἐν ἀγαθότητι τοῦδε τοῦ παντός καὶ προνοητικὴν καὶ συνεκτικὴν, (φ. 83) ἀλλ' οὕτω — μάτην δὲ ἴσως — καὶ ἑαυτὸν ὑποστῆναι, τοσοῦτων καὶ τοιούτων ἀλαζονεία παραίτιος.

Τοιγαροῦν μὴδεὶς ἀλαζῶν ἔστω, καὶ ταῦτα ἐν δόγμασι τοιούτοις, μὴδεὶς ἀγνώμων, μὴδεὶς ἀφρον, μὴδεὶς σκαιός, μὴδεὶς ἀχάριστον κτίσμα καὶ πονηρὸν πλάσμα, μὴδεὶς ὑμῶν, ἀδελφοί, τοιοῦτος ἔστω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τοῦ δικαίου καὶ φοβεροῦ Κριτοῦ· οὗ τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας φοβερὸν καὶ παγχάλεπον· ἀλλ' εἴητε⁴ ἅπαντες πεφωτισμένοι τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας. εἰ μὲν σοφὸς τυχὸν εἴη τις καὶ τὸ βάθος τῆς Γραφῆς ἀνερευνᾶν ἱκανός, θαυμαζέτω τὴν τοῦ Θεοῦ ἀνεξερευνητὸν σοφίαν καὶ μεναλειότητα, ὁρῶν τοσοῦτον οὐράνιον κῦτος ἐφ' ἡμᾶς ἡμισφαιρούμενον, ὅσον ὑπὸ γαῖαν⁴ κάτω, τὴν γῆν δ' ἐν μέσῳ κέντρων⁵ ὥσπερ ἐν κύκλῳ ἐμπεπηγυῖαν τῇ τοσαύτῃ σφαιρᾷ δινήσει καὶ μειοοφωμένην παντοίοις ἀνθεσι, πάντοθεν δὲ αὐτῆς τὴν τοῦ ὕδατος περιεχυμένην ἄβυσσον, τὴν ἐναντίαν φύσιν, τὴν ἐναντίαν φιλικῶς πως συνέχουσαν καὶ μὴ διασπῶσαν· ἡ γὰρ τοῦ ὑγροῦ φύσις τῇ τοῦ ξηροῦ πάντως ἐναντία καθέστηκε καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἀναλυτικὴ, ὥσπερ καὶ τῇ τοῦ θερμοῦ ἢ τοῦ ψυχροῦ φύσις.

Τοιαύτην γοῦν τῶν ἐναντίων ἐκ διαμέτρου φύσεων ὁρῶν (πρόσθ. τις)

1. εἰς τοσοῦτον Κῶδ. τοσοῦτον Γ. (ἀνευ τοῦ εἰς).
2. Γ. ὀπότερ' ἔτυχε· ἴσως ὅπως ἔτυχε.
3. εἴητε Γ. Κῶδ. εἰ ἦτε.
4. ὑπὸ γαῖαν Γ. ὑπογαῖαν. Κῶδ.
5. κέντρον Γ.

ἀλληλουχίαν καὶ θαυμαστήν τινα φιλίαν μεγαλυνάτω τὸν Κύριον, τὸν δημιουργὸν αὐτῶν καὶ κτίστην, τὴν τοῦ μεγάλου φωστῆρος καὶ οὐρανοδρομίου ἀποστόλου Παύλου φωνὴν ἀνακηρύξας στεντόρειον· «ὦ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερευνήτα τὰ κρύματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ»· καὶ πάλιν τῶν θείων δογμάτων τὸ ὑπερφυῆς ὕψος καὶ τὴν ἐκλάμπουσαν αὐτῶν κοτανοῶν ἀλήθειαν πιστευέτω καὶ δοξαζέτω τὸν Κύριον καὶ τοῖς ἄλλοις διδάσκαλος ἔστω, καὶ μὴ θέλων ἑαυτὸν βαθύγνωμον τυχὸν δεικνύειν, ἐριστικῶς τᾶναντία ἀντέπαγέτω περὶ τε ἄλλων καὶ περὶ παραδείσου κακῶς διανοοῦμενος· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς ἔξω σοφίας καθηγεμόνες, ὥσπερ ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἐλκόμενοι, Ἠλύσιον πεδίον τοῖς καθαροῖς αὐτῶν εἰς ἀνάπαυσιν παρὰ τοῦ θείου καὶ μακάρων γῆν ἐδογματίσαν τοῦ καθ' ἡμᾶς παραδείσου ἐν φαντασίᾳ γενόμενοι, ἢ καὶ ἐκ τῶν μωσαϊκῶν ἴσως βίβλων τοῦτο λαβόντες¹, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἔκπτωσιν διὰ τὴν παράβασιν αἰνιττόμενοι Προμηθέα τινὰ πλάττουσιν ἐκ τοῦ δένδρου κελοφότα τὸ πῦρ τῆς τοῦ Διὸς ἀνευ βουλῆς καὶ τῶ τῶν ἀνθρώπων δωρησάμενον γένει τοῦτο, οὗ ἢ κλοπῇ εἰς κακὸν τοῖς μετέπειτα βροτοῖς ἀπέβη· καὶ ἄλλα² πρὸς τούτοις διεξερχόμενοι δι' ἑτέρων ὀνομάτων καὶ λέξεων δνειρωττοῦσιν. παρέλκον δ' ἂν εἶη τὸ τὴν ταῦτα ἀναπλάττουσαν Ἑλλήνων³ λέξιν εἰς μέσον ἐνεγκεῖν, καίπερ τῇ ἡμῶν μνήμῃ ἔτι ἢ τῶν δογμάτων αὐτῶν τερθρεία ἐναπόκειται· ἀρκεῖ δὲ τοῦτο εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκ διαμέτρου ἡμῖν ἀντικείμενοι τῇ ἀληθείᾳ πως βιαζόμενοι τὰ τῶ μακαρίῳ ἐκπερασμένα Μωϋσῆ ἠνίζαντο. εἰ οὖν σοφός τις εἶη, ὑπ' αὐτῶν τῶν ὀρθῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων ἀγόμενος ἔστω τὸν νοῦν, εἰδ' ἄσοφός τις καὶ μαθήσεως ἔτι δεόμενος ζητεῖτω παρὰ τῶν εἰδόντων μαθεῖν· «ἐπερώτησον γὰρ, φησὶν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ Μωϋσῆς, τὸν πατέρα σου καὶ ἀναγγελεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου (φ. 84) καὶ ἐροῦσί σοι», καὶ μὴ οὕτως ἀλαζόνως καὶ ἀπαιδεύτως γλῶτταν κινεῖτω ἀναπλάττειν συζητήσεις τοιαύτας⁴, αἵτινες πῦρ ἄσβεστον τῇ ἑαυτοῦ μὲν ἐπισωρεύουσι κεφαλῇ, πρὸς δὲ καὶ γέλωτα κατ' αὐτοῦ παρὰ τῶν εὖ εἰδόντων, τοῖς δ' ἄλλοις σκάνδαλον ψυχικὸν προξενουσί. διὰ τοῦτο μηδεὶς ἔστω Ἰουδας, μηδεὶς διάβολος, μηδεὶς σκότος, μηδεὶς ὥσπερ παραβεβλαμμένος τὸν νοῦν οἴκοθεν σοφίζεσθαι βουληθείη περισσά, ἵνα τοῖς πολλοῖς καὶ συρφετώδεσι δόξη φρόνιμος καὶ συλλελογισμένος· ὁ γὰρ τοιοῦτος τάχα

1. Πολλοὶ περὶ τούτου διέλαβον, ὡς οἱ πρῶτοι ἀπολογηταὶ καὶ δὴ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου καὶ ἔπειτα τὸν 5' αἰῶνα Κοσμάς ὁ Ἰνδικοπλεύστης· Ἀλόγος σημαίνειν ὅτι πολλοὶ τῶν ἔξωθεν ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυροῦσι τῇ ἀρχαιότητι τῶν θείων Γραφῶν τῶν διὰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν εἰρημένων καὶ ὅτι ὕστερον πάντων οἱ Ἕλληνες φαίνονται μεμαθηκότες γράμματα καὶ περὶ τῶν θείων Γραφῶν ἐρριζωμένην ἔχοντες τὴν ἀπιστίαν Migne 88, στ. 452 ἔ.

2. ἄλλα ἅττα Γ.

3. Ἑλλήνων λέει. Γ.

4. τοιαύτας λέει. Γ.

παρὰ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ δόξειεν ἄν τι λέγειν, παρὰ δὲ τοῖς νουνεχέσι καὶ ἔλλογίμοις καὶ εὐσεβέσιν οὐδὲν ὅτι μὴ παρατεταμένα¹, ὡς κατὰ τὸν τῆς μυθεομένης Ἰνου² τῆς τοῦ Ἰνάχου θυγατρὸς νοσῶν σφάκελον, καὶ ἀνδράποδον ὥσπερ ἀγόμενον ἀναπλάσμασι διανοίας κακοδαίμονος. ἀλλὰ μηδεὶς τοιοῦτός γε εἶη ἐν ἡμῖν, ἐν ταπεινώσει δὲ καρδίας τῇ τε θεῖᾳ Γραφῇ καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ἡμῶν θεολόγων ἐπόμενοι εἴημεν ἴχνεσιν, ἵνα δι' αὐτῶν καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἔλεει καὶ χάριτι τοῦ πανοικτίρμονος Θεοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν :

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ ΔΙΑ ΣΤΙΧΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Κωνσταντίνου Δαπόντε ἡ Καισαρίου Ξηροποταμηνού

- φ. 255α *Παράδεισε, τὸ ἀγαλμα τῆς θεϊκῆς σοφίας,
ἡ στήλη καὶ ἡ σάλπιγξ δὲ δυνάμεως τῆς θείας.
Παράδεισε, ἐξαιρετον ἔργον Θεοῦ ὑψίστου,
παμπόθητον πάση ψυχῇ πιστοῦ τε καὶ ἀπίστου.
Παράδεισε, τὸ ἔξοχον κάλλος τὸ τῶν κτισμάτων
ἀπάντων τῶν ἐπ' οὐρανόν, ναί, καὶ τῶν χαρισμάτων.
Παράδεισε, ὁ ἐν Ἐδέμ Ἀδὰμ ἐκ τοῦ δευτέρου
φυτουργηθεὶς χάριν Ἀδὰμ ἐκείνου τοῦ προτέρου.
Παράδεισε, περικαλλῆς οἶκος τοῦ πρωτοπλάστου
ἀπὸ σοφίας γεγονώς καὶ δεξιᾶς ἀφράστου.
Παράδεισε παράδοξε, παστὰς νυμφῶν Κυρίου
Ἀδὰμ καὶ Εὔας ἔνεκεν τοῦ ζεύγους τοῦ ἁγίου.
Παράδεισε, παλάτιον Ἀδὰμ τῆς βασιλείας,
τῆς μοναρχίας πάσης γῆς καὶ αὐτοκρατορίας.
Παράδεισε, πρωτακουστὰ τῆς ἐντολῆς τῆς θείας
καὶ τῆς Ἀδὰμ πρὸς τὸν Θεὸν θείας ὑμνολογίας.*
- φ. 255β *Παράδεισε θεϊότατε, ἅγιε τῶν ἁγίων,
κίτριον³ ὑψιστάτων Κυρίου τῶν ἁγίων
Παράδεισε θεϊότατε, ἐν ᾧ ζωῆς τὸ ξύλον,
ὁ ζωηφόρος ὁ σταυρός, καθὼς τοῖς πᾶσι δῆλον.
Παράδεισε θεϊότατε, χαρὰ τῶν Ἀρχαγγέλων,
τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφείμ, καὶ πάντων τῶν Ἀγγέλων.
Παράδεισε θεϊότατε, χαρὰ τῆς Παναγίας
ἐν ᾧ συμπολιτεύονται Ἐνὼχ καὶ ὁ Ἠλίας,*

1. ὅτι μὴ παρατεταμένα λείπ. Γ. (ὁ Κῶδ. παρατεταμένα).

2. Ἰουῖς Γ. (ὁ Κῶδ. Ἡούς).

3. Κῶδ. κίτριον.

Παράδεις, τῶν προφητῶν δόξα καὶ Ἀποστόλων
μαρτύρων καὶ ἱεραρχῶν καὶ τῶν δικαίων ὄλων.
Παράδεις, ὁ στέφανος, τὸ γέρας, τὸ βραβεῖον,
τῶν ἀπὸ κτίσεως Ἀδὰμ δικαίων καὶ ἁγίων.
Παράδεις, τῶν γηγενῶν ὄλων ἐπιθυμία,
τῶν εὐσεβῶν καὶ εὐσεβῶς ζώντων δ' ἐπιτυχία.
Παράδεις, χριστιανῶν μερὶς κληρονομία,
παλιγγωΐα καὶ πατρὶς ἀρχαία καὶ γνησία.
Παράδεις, ὁ γλυκασμὸς τῶν βασανιστηρίων
τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν παυθῶν τῶν ἀσκητῶν τῶν θείων.
Παράδεις, ἀνάπανσις πάντων τῶν κοπιῶντων,
τῶν ἀγωνιζομένων τε καὶ θεωρεστώως ζώντων.

- φ. 256α Παράδεις, ὑπομονὴ πτωχῶν καὶ καρτερία,
πλουσίων ἢ πλουσία δὲ δόσις καὶ χορηγία.
Παράδεις, διδάσκαλε τῆς ἐλεημοσύνης,
φύλαξ τῆς παρθενίας δὲ καὶ τῆς δικαιοσύνης.
Παράδεις, διδάσκαλε πάσης ἀγιωσύνης
καὶ χορηγὲ πάσης τιμῆς καὶ πάσης εὐφροσύνης.
Παράδεις γλυκύτατε, θεοπεφυτευμένη,
πρᾶγμα καὶ ὄνομα γλυκὸν καὶ κεχαριτωμένη.
Παράδεις γλυκύτατε, τὸ τῆς χαρᾶς χωρίον,
ἢ γλυκυτότη ἐνωσις ἀγγέλων καὶ ἁγίων.
Παράδεις γλυκύτατε, ἢ τοῦ ληστοῦ ληστεία
καὶ τοῦ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ ὁ κόλπος, ἢ οἰκία.
Παράδεις γλυκύτατε, περίφημε εἰς ὄλην
αὐτὴν, καί, τὴν ὑφήλιον, εἰς πᾶσαν χώραν πόλιν.
Παράδεις, γλυκύτατε τῆς οἰκουμένης ὄλης
ἀκρόπολις, ἀνάκτορον, ἢ τῶν Μακάρων πόλις
Παράδεις γλυκύτατε, ἢ γῆ ἢ τῶν προάων,
ἢ γῆ τῶν ἀρωμάτων τε καὶ πάντων τῶν ἀνθέων.
Παράδεις γλυκύτατε, γῆ τῆς ἐπαγγελίας,
ἐξ ἧς πηγάζει ποταμὸς ὁ τῆς εὐδαιμονίας,
φ. 256β Παράδεις γλυκύτατε, χώρα εὐεργεσίας,
δόξης λειμῶν καὶ χάριτος, οἶκος ἀειζωΐας.
Παράδεις παμφίλτατε, ἔμπλεε θυμηδίας,
σωματικῆς καὶ ψυχικῆς καὶ πάσης εὐωδίας.
Παράδεις παμφίλτατε, ἔνθα χαρὰ, εἰρήνη,
ζωή, φῶς, καὶ ἀπάθεια, τέρψις καὶ εὐφροσύνη.
Παράδεις παμφίλτατε, ἔνθα οὐκ ἔστι λύπη,
πόνος ὀδύνη στεναγμὸς, πᾶσα πικρία λείπει.

Παράδειςε παμφίλτατε, τότε εὐλογημένε
 καὶ θεοπεριπάτητε καὶ καθηγιασμένε.
 Παράδειςε παμφίλτατε, κῆπος ὁ κεκλεισμένος,
 τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν καὶ ὁ προωρισμένος.
 Παράδειςε παμφίλτατε, πηγὴ ἐσφραγισμένη.
 τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεὸν καὶ προητοιμασμένη.
 Παράδειςε παμφίλτατε, ἡ λέξις ἡ τιμία
 πάντων ἐθνῶν, πάσης τῆς γῆς, καὶ ἡ τρισερασμία.
 Παράδειςε, τῶν ἀγαθῶν τοῦ κόσμου ἡ ἀκρότης,
 τρυφῆς χωρίον ἀγαθῆς καὶ ἡ μακαριότης.
 Παράδειςε, ἡ συνδρομὴ πασῶν ὠραιότητων,
 ἡ καλλονὴ πάσης τῆς γῆς, πάντων καλῶν τὸ κρεῖττον.

φ. 257α Παράδειςε, θεοπρεπὲς σκῆνωμα τῶν χαρίτων,
 θεοτερπὲς συνάθροισμα πραγμάτων ἀπροσῆτων.
 Παράδειςε, πλήρης χαρᾶς, πλήρης θεολογίας,
 πλήρης ἁγίου πνεύματος, πλήρης φωτοχυσίας.
 Παράδειςε, αἰώνιον καλλος καὶ εὐμορφία,
 ἀνεκδιήγητος χαρὰ, δόξα καὶ βασιλεία.
 Παράδειςε, ἀμάραντον ἄνθος καὶ θεωρία.
 Παράδειςε, ἀένναον μῦρον καὶ εὐωδία.
 Παράδειςε θεόφυτε, θεόφωτε, φωσφόρε,
 Παράδειςε δλόφωτε, ἤλιε θεοφόρε.
 Παράδειςε, ἁγιασμὸς ψυχῶν καὶ ὠραιότης.
 Παράδειςε, ὁ φωτισμὸς σωμάτων καὶ λαμπρότης,
 Παράδειςε, ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἄνω βασιλείας.
 Παράδειςε, προοίμιον ζωῆς τῆς μακαρίας.
 Παράδειςε ἐπίγειε, μέτοχε τῶν χαρίτων,
 τῆς βασιλείας οὐρανῶν, τῶν ἀνεκδιηγήτων
 Παράδειςε, κατάφυτε δένδροις ἀειθαλέσι,
 κατάβροχε, κατάρροτε ὕδασι δαψιλέσι.
 Παράδειςε κατὰκαρπε, πάντοτε καρποφόρε
 καὶ ἀνθηφόρε πάντοτε, οὐχὶ δ' ἀκανθηφόρε.

φ. 257β Παράδειςε, ὁ ἥλιος, τὰ ἄστρα, ἡ σελήνη
 ἐθροαίνονται δοῶντά σε ἐν ἄκρα εὐφροσύνη.
 Παράδειςε πανάγιε, πάντων τῶν σωζομένων,
 δέξαι καμὲ τὸν ταπεινὸν καὶ τὸν ἀπεγνωσμένον.

Οἱ στίχοι εἶναι ἐν ὄλφ 100 περιέχονται ἐν φ. 255α - 257β. Κώδιξ ἰδιόχειρος αὐτοῦ τοῦ Δαπόντε ἐκ φ. 296, 8ον, μετὰ πάσης φιλοκαλίας καλλιγραφηθεὶς ἀνῆκον εἰς τὸν ἐκδότην, ἀγορασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις παρὰ τοῦ παλαιοβιβλιοπώλου Κουμπούγια τῷ 1941. Ὅλον σχεδὸν τὸ περιεχόμε-

νον ἀνέκδοτον. Ἐν τέλει δορυμὸν κατηγορητήριον κατὰ τῶν λογοκλόπων. Εἵχον σκυλεύσει τοὺς στίχους του ὅθεν ἐπάγεται: «ὅστις σφτερεῖσει ἢ προσθέσει ἢ ἀφαιρέσει ἢ μετατρέψει νὰ ἔχη ἀντίδικον τὸν Θεόν».

Μιχ. Γλυκά: «Περὶ τοῦ τί εἶδος τῆς βασιλείας τῶν οὐρινῶν καὶ ποταπὸν ἐκεῖνο τὸ πῦρ, τί τὸ ἐξώτερον σκότος καὶ κατὰ φύσιν ὁποῖός ἐστιν ὁ σκόληξ ὁ ἀκοιμήτος» Ἰωάννη τῷ Τροχᾷ. «...εἰδέναι τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ὀφείλεις, ὅτι τὰ εὐαγγελικά καὶ θεῖα ῥητὰ πολυπραγμονεῖν οὐδαμοῦ συγχωρούμεθα· δέχεσθαι δὲ μᾶλλον αὐτὰ πάσης ἀντιλογίας ἐκτός, ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι καὶ κατακρίσεως ἐσμὲν ἄξιοι τὰ τοιαῦτα περιεργαζόμενοι» (Κεφ. ξθ', εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας γραφῆς, ἔκδ. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἀλεξάνδρεια 1912, σ. 215, 11).

«Ἐπίγνωθι οὖν, ἀγαπητέ. ὅτι ἕτερα δι' ἐτέρων ἢ ἀγία Γραφή πολλαχοῦ διδάσκει· ὅρα γὰρ ὅτι καὶ τὴν εὐφροσύνην ἐκείνην πρὸς δὲ καὶ λαμπρότητα παραδηλώται θέλων ὁ Κύριος διὰ τῶν γενομένων ἡμῖν καθεκάστην τοῦτο παρίστησι, νυμφίου, λέγου, καὶ νύμφης καὶ γάμου καὶ τραπέζης... οὕτω καὶ τὰς ἀφορήτους ἐκείνας κολάσεις διὰ τῶν συνήθων ἡμῖν τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν ὑπετόπωσε, πυρός, λέγω, καὶ σκότους, βρυγμοῦ ὀδόντων καὶ ἀκοιμήτου σκόληκος... εἰκονογραφοῦσα τὰ μὴ θεωρούμενα (αὐτ. σ. 216—217), καὶ πείθου τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννη κατὰ λέξιν οὕτω περὶ τούτου διαλαμβάνοντι: «τὸ πῦρ ἐκεῖνο οὐχ ὕλικόν οἶον τὸ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' οἶον οἶδε θεός» (σ. 219, 11). ἀκοιμήτος δὲ σκόληξ καὶ ὀδόντων βρυγμὸς οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ὡς ἐμάθαμεν, ἀλλ' ἡ ἐπομένη τότε τοῖς ἁμαρτωλοῖς μεταμέλεια» (σ. 221, 15). Οὕτως ὁ Βουλγαρίας Θεοφύλακτος τὸ κατὰ Μᾶρκον ἐξηγούμενος ἅγιον εὐαγγέλιον οὕτω κατὰ ῥῆμα λέγων εὐρηται: «σκόληξ δὲ καὶ πῦρ κολάζοντα τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἢ συνήδεις ἐστὶν ἐκάστου καὶ ἡ μνήμη τῶνπραχθέντων ἐν τῇ βίᾳ τούτω αἰσχροῶν, ἥτις ὡσπερ σκόληξ δαπανᾷ καὶ ὡς πῦρ φλέγει».